

DE BONGARD

TIJDSCHRIFT VAN HEEMKUNDEVERENIGING
DE BONGARD
SIMPELVELD - BOCHOLTZ

JAARGANG 16

NUMMER 2

JUNI 2004

COLOFON

Medewerkers:

M.G.H. Vliex-Hensgens
M.J. Horbach
P.H.J. Janssen
F. van der Smissen
W.A.A.F. Strolenberg

Eindredactie en vormgeving:

P.H.J. Janssen

Correspondentie-adres:

Mevr. M. Vliex-Hensgens
Stationstraat 3d
6369 VG Simpelveld
Tel.: 045 - 544 10 74

ISSN 1383 - 9896

INHOUD

Inhoudsopgave.	30
Monetaire Momentopnamen (IV)	31
Activiteitenprogramma	42
Jeugdherinneringen	43
Historisch voorbeeld van een "wurgcontract"	53

De verantwoordelijkheid voor de inhoud van het artikel ligt bij de auteur.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

Dit tijdschrift verschijnt vier maal per jaar en is gratis voor leden van "De BONGARD"

.Kosten lidmaatschap € 12,50 per jaar.

Aanmeldingen: Secretariaat "De BONGARD",

Wilhelminastraat 29, 6351 GN Bocholtz. Tel.: 045 - 544 11 17.

MONETAIRE MOMENTOPNAMEN (IV)

Munten en postzegels in historisch perspectief

door Hans Hermans, Bocholtz

Hoofdstuk V

Goed geld

Monnie werd beschaafd

Het decimale stelsel (1 cent, 10 cent, 100 cent enz.) kende men in het begin van de 19^e eeuw nog niet, zodat de gulden verdeeld werd in 20 stuivers. Twee *stuivers* was een *dubbele stuiver* of *dubbeltje*. Omdat een *stuiver*, in die tijd uit zilver, meer koopkracht had dan nu, bestond hij uit acht *duiten*. In Vlaanderen bestond de *duit* uit 3 *mijten*. Een *mieter*, *mietje* of *mijt* was dus 0,04 *stuiver*. De vraag is wat men er in die tijd voor kon kopen? Wij schrijven dit hier zo uitvoerig, omdat we wel vaker over *mietjes en duiten* gelezen hebben, maar niet precies weten waar ze thuis horen. Trouwens, als we een paar generaties verder zijn zullen sommigen ook de begrippen *dubbeltje* en *stuiver* in een encyclopedie moeten opzoeken. Namen van munten zijn niet zelden uit het *Bargoens*, *Koeterwaals* of *Jiddisj*. Het betekent dat ze in de Bourgondische -, Spaanse- en/of Franse tijd onze woordenschat verrijkt hebben. Het *Bargoense monnie* wist in het Britse imperium, als *money* (geld), in Frankrijk als *monnaie* (kleingeld) en bij ons als *portemonnee* (beurs) op te klimmen tot beschaafde begrippen. Het *Jiddisj* was ooit de handelstaal van Joods-Duitse kooplieden. Langer dan duizend jaar was dit jargon de voertaal van joden in Centraal- en Oost-Europa. In de gaskamers van de Nazi's kwamen zes miljoen van hen om het leven. Dat betekende de doodsteek voor een mixtaal die voor 16 % uit Hebreeuws, 75 % uit Duits, 6

% uit Slavisch en 3 % uit Romaans taalgoed bestond.

“Hollensj jeld”

Het voorafgaande zou de indruk kunnen wekken dat in onze contreien met Nederlands geld betaald werd. Niets is minder waar, want stokoude mensen weten ons te vertellen dat *Hollensj jeld* in hun tijd zeer schaars was. B.v. de man die een standaardpostzegel van *anderhalve cent* wilde kopen en nergens dat bedrag bij elkaar kon schrapen omdat iedereen over *Dütsj jeld* beschikte. De dienstdoende *ambtenaar der posterijen* had daar geen boodschap aan; hij mocht immers geen buitenlands geld aannemen en *bevel is bevel...* Wij behoorden weliswaar tot het koninkrijk der Nederlanden, maar hadden de voorafgaande eeuwen afwisselend bij Spanje, Engeland, Oostenrijk, Frankrijk, Duitsland en België behoord. Onze voorouders betaalden met alle soorten geld, ze hanteerden een ander systeem van maten en gewichten dan in de rest van Nederland en zelfs onze klok liep een half uur voor op die van Amsterdam...

“Öcher Heller” een mietje

We konden reeds eerder lezen dat in Aken en omgeving Romeinse-, Merovingische-, Pippijnse- en Karolingische munten in omloop waren. Voor alle duidelijkheid (en aardigheid) werpen wij nu onze monetaire blik op het middeleeuwse Aken, waar keizer Frederik I, beter bekend

onder de naam Barbarossa, in 1166 de stad het recht verleende om munten te slaan. Het ligt voor de hand, dat die munten ook bij ons in omloop waren. In de loop der tijden kwamen er steeds meer munten bij. Onze voorouders werden door Spanjaarden geregeerd en nolens-volens liepen zij met Spaans geld op zak. De belangrijkste munt was de *patagon*, een zilveren munt die abusievelijk ook wel *kroondaalder* genoemd werd. Later, toen we door de Oostenrijkse Habsburgers geregeerd werden, bleef de *patagon* (ook *patacon* en *patakon* genoemd) een betaalmiddel, want het zilveragehalte was hoog genoeg om de intrinsieke waarde te waarborgen. In de *Diksjenaer van 't Mestreechs* staat op blz. 312 een "*ne pattakón*" afgebeeld, waarbij de tekenaar op de voorzijde van de munt achter PHIL de letter "I" vergeten heeft. Het is een munt uit 1664 met de kop van Philips IV (III) die regeerde van 1621 tot 1665. De muntnaam *patagon* is afkomstig van het Spaanse *patacon*, hetgeen letterlijk "grote munt" betekent. De *patagon* werd in 1612 ingevoerd in de Zuidelijke Nederlanden onder Albert en Isabella. Een *patagon* weegt ongeveer 28 gram en is gemaakt van zilver. De munt is geslagen tot 1714. (...)

Patagon, links voorkant, rechts achterkant.

Zelfs in Aken kon met de *patacon* betaald worden en bestond daar uit 48 *Stüber* of *Sjtüver*, later uit ca. 44 *Aachener Märk*. De *patagon* lag hoog in koers, want men kreeg er twee *Aachener Taler* voor. Dat de *patagon* een bekende munt was mag blijken uit een oud kinderversje: Men sloeg elkaar op de handen en zei "*Patagon!*" - vervolgens: "Iech joong no der maat en jool ing tsoepheon, e sjtuksje va de leëver vur ne arme weëver, e sjtuksje va de long vur ne

erme jong, e stuksje va der pens!" Dan kietelde men elkaar de handen en zei: "Kiele, wiele, wens!"

Rekenwerk

Om het reken- en wisselwerk niet al te moeilijk te maken, rekenen wij hieronder alle toen gangbare muntsoorten om in *Bauschen* of *Buusche* (spreek uit Boesje). Soms was er vals geld in omloop en dan spraken onze voorouders over *Koeë Boesje*, hetgeen feitelijk "*kwaad geld*" betekent.

De *Buusch* van Aken was qua waarde te vergelijken met de *duit* in Nederland. Natuurlijk waren er altijd al inflatoire schommelingen, maar daar letten we nu voor het gemak niet op: Patacon = 384 duiten, Aachener Taler = 192 duiten, Gulden = 160 duiten = 20 stuivers, Schilling = 64 duiten, Aachener Gulden = 40 duiten, Schtüber = 8 duiten, Aachener Märk 6 of 7 duiten, Buusj = 1 duit, Fennek (Pennek) = ca 1 duit, Aachener Heller = 0,33 duit. De Aachener Heller had dus dezelfde waarde als het *mietje*, waar we reeds eerder over schreven.

In sommige boeken staan andere omreken Tabellen, hetgeen logisch is als we weten dat (ook nu nog) geen enkele muntsoort waarde vast is. Hoogstens drie dagen op een jaar staan (in onze tijd) euro en dollar op een en hetzelfde niveau.

Het Akens geld bestaat al lang niet meer, maar de bestuurders van de Karelstad verlangen naar de tijd, toen men straffeloos geld kon slaan. Het zou een mogelijkheid zijn om de domtorenhoge schulden van de stad af te lossen. Aken vergeet gemakshalve, dat er, om munten met hoge intrinsieke waarde te slaan, goud of zilver ingekocht moet worden. En daarvoor heeft de Stad geen geld... Dit is wat we noemen: een vicieuze cirkel.

Bausch und Bogen

Dat onze voorouders *Boesje* in hun beurs hadden is vrijwel zeker, want zelf in Maastricht was deze munt een gangbaar betaalmiddel. Uit die stad kennen we de uitdrukking: Niks maak d'n hiepokriet verlege, heer drejt de rok veur boesj of brok

! (Niets kan de hypocriet uit zijn evenwicht brengen, hij draait zijn jas voor geld en eten !) En aan iemand die nog geen rooie duit heeft zegt men daar: Es me diech op d'ne kop zat, dan rolde toch nog gein boesj oet dien tes ! De schrijver (Endepols) voegt hieraan toe: Boesj(e) is de naam van een koperen munt van geringe waarde en schijnt oorspronkelijk in Aken te zijn geslagen (...). Het begrip wordt ook in de omgeving van Leuven en in de Haspengouw gebruikt. (...)

De *Boesje* waren dus kleine pasmunten maar de uitdrukking werd in de spreektaal ook gebruikt voor geld in het algemeen. (*Has'te boesje?* = *Heb je geld?*) In de Duitse literatuur komen we deze eenvoudige munt ook tegen in de zegswijze *Bausch und Bogen*. BuB betekent dat men let op het geheel zonder acht te slaan op aspecten en facetten. We zouden het kunnen vertalen met *en bloc*, maar dat is een leenbegrip uit de Franse taal. De uitdrukking werd ook gebruikt als een koopman of handelaar een schip, wagon of een ander vrachttuig, voor één vaart of rit, in zijn geheel huurde. In het onderstaande gedicht "*Der Örijelsman*" van Hein Görden (1890-1980) komen we het begrip *boesje* tegen.

Der Örijelsman

'ne Örijelsman trökt dursj jen sjtad, zieng piefe jaans vol blötsje

ziese eentsig sjtuksje wat heë hat, dat "Öcher wieskwaas-lidsje".

Joechei ! - wat jit dat frisje mó't, kiekt wat die *boesje* vluje

Deë örijelsman weës zienze hót, bau nit mieë leëg tse krieje.

Kiekt, *kóffer*, *niekel*, jantse hööf, verdingt heë mit ziese drieëne.

Óch meënich doetsend blinke knööf ver a jen böks tse nieëne.

Fennek en Sjtüver

Lieët jeld, lieëte waar! - De kleinste kopermunt was de *Heller*, die zijn naam ontleent aan de stad Schwäbisch Hall, waar hij geslagen werd. Natuurlijk hadden onze voorouders gevleugelde uitdrukkingen als het om de *Heller* en andere muntsoorten

ging. Ik maak hier gebruik van mijn oorspronkelijk dialect uit Lemiers. Het is een Ripuarische tongval die ook in Simpelveld en Bocholtz goed verstaanbaar is. Maar voor het geval ?! Raadpleeg dan de *Iemmie-Dieksiejoneer* bij het einde van de bijdrage. Nu een aantal aforismen: Dat is jinge *Heller* weët ! Iech han jinge roeë *Heller* mieë ! Met de *Fennek of Pennek* komen we bij een groot aantal aforismen. Heë hat dat hoes op *Heller en Fennek* betsaalt! Deë is op der *Fennek*, wie der düvel op ing erm zieë! Heë lit ziech veur ne *Fennek* inge brieëm durch jen vót trekke! Deë hat jinge *Fennek* op de ribbe! *Fennekge* tsingmoal roonk durch de vingere drieëne, veur dat me ze ooesjift! Jiddere daag inge *Fennek* jesjpaart, is op e joar inge *Daler* verwaart! (of), Va nuus kumt nuus, 't is de zaach, inge *Fennek* per daag, 't is da kloar, inge *Daler* per joar! Deë vermaacht zieng *Fennekge* aa póppekroam! Dem kenste óp der kop sjtelle, doa vält noch jinge *Fennek* erooes! Heë mó't óp jidder *Fennek* kiekke! Die vrouw is uvver jinge *Fennek* meester! Veur dem zieë leëve hei iech jinge *Fennek* mieë jejovve! 't Fenneksje va de witvrouw Dat is inge richtieje *fenneksvötser*! Heë leuft ziech de poeëte plat um inge *Fennek* tse verdinge! Doa is noch inge *Fennek* aa tse verdinge! Heë hat e tsweifenneksjezich!

Na de *Fennek* gaan we verder met de *Buusche*: Roeësjje en toeësjje maacht sjroa *Boeësjje*! Deë kiekt óp de *Boesje*. Moelle zunt jing *Boesje*! Weë jelt wat heë ziet, deë is jauw zieng *Boesje* kwiet!

Nu verder met de *Märk en Daalder*: 'n *Märk* vlüt jauer oes de tesj wie ne *Sjtüver* ereen! Weë als *Sjtüver* jeboare is zal a enge *Daalder* nit komme! Het valt moeilijk te rechercheren waar de naam *stuiver* > *stjuver* > *stüber* vandaan komt. Volgens Duitse literatuur was het ooit een pasmunt in het hertogdom Jülich (Gulik) en het graafschap Berg, later ook in Friesland en Holland. Tot 1816 waren twintig zilveren *stuivers* goed voor een *gulden*.

Volgens het Etymologisch Woordenboek van J. de Vries, werd de *stuiver* reeds in 1404 in Groningen gebruikt, men kon er één

stuversbroot mee kopen. Op de oorspronkelijke *stuiver* stond een vuurijzer, waar de vonken vanaf *stoven*. Een wel erg simpele etymologie. De Nederlandse naam *stuiver* bestaat sinds het begin van de 15e eeuw als begrip voor de grootste *zilveren munt* uit die tijd, die ook wel *dubbele groot* genoemd werd. De *groot* (Frans gros) uit de 13^e eeuw bevatte 12,5 gram zilver en werd verdeeld in 12 *penningen*. Na invoering van de *stuiver* in de 15^e eeuw, werd de *groot* ook (analoog) *halve stuiver* genoemd.

Tegen het einde van de 15^e eeuw kon de munt zich als *sjtüver en stüber* over delen van Duitsland verspreiden. À propos; In Nijswiller bevond zich tot 1 september 1993 de bakkerij Schmeets, die ook *I ge ne Sjtuuver* genoemd werd. Bakker Leo Schmeets had twee broers die zich ook met deegwaren bezig hielden: Josef Smeets eveneens in Nijswiller en Pierre Schmetz als bakker in Nuth. Vergelijken we voor de aardigheid de verschillende schrijfwijzen van de drie broers.

Va Jrossje no Daler

De naam *Groschen* is afgeleid van het Tsjechische *grosz* hetgeen *groot* betekent. Oorspronkelijk was dit een zilveren munt. Nu een paar uitdrukkingen: Iemand die reeds in de zomer spaarde voor een winterjas die zei: Heej e *jrösje* en doa e *jrösje*, dat is jót vur e makketösje ! Heë verzuuft zienge letste *Jrossje* ! 't Keumt óp e paar *Jrossje* nit aa ! Doe bis inge vieze, naasse, jlatte, sjeële *Jrossje* ! Beej dem is inge *Jrossje* jroeës jeld ! Wen heë inge *Jrossje* óp de ribbe hat, maacht heë veur inge *Daler* beheij ! Heë zukt inge *Jrossje* en verlüst inge *Daler* ! We merken het al, met de *Taler, Daler of Daalder* komen we bij de betere muntsoorten. Ook de *Taler* was een zilveren munt en werd in de 16^e eeuw genoemd naar een zilvermijn in het Boheemse Joachimsthal. In de Verenigde Staten wordt ie thans *Dollar* genoemd. Een paar aforismen: Doe bis inge dölle *Daalder* ! Weë dät jleuft kriet inge *Daalder* ! Nu een levenslied: Deë *Daler* dems doe erme jifs, wen doe frisj en jezoonk noch bis, is mieë

weët als wens doe i ang, op die sjterfbet hondert langs ! Tenslotte nog een knieliedje voor baby's: Draaf, draaf mullepeëd, doezend *Daler* bis doe weët ! Als we Aken bezoeken moeten we zeker niet verzuimen een bezoek te brengen aan de *Geldumlaufbrunnen* boven in de Hartmannstraße. Alle mogelijke figuren die met geld te maken hebben, zoals bankier, suikeroom, bedelaar enz. zijn hier afgebeeld.

De "Geldumlaufbrunnen" in Aken.

Over een arme bedelaar schreef Will Hermanns (1885-1958) het gedicht "Schnuvv dich die Radies !"

Leëts zoos ens ajjen Hótmmanpieef ne auwe beddeler i jen zieef

en helt der hót op, noe en daan joof inge jet deë erme maan

E fiee mademsje, aajedoa i loeter zie, bleëf bej hem sjtoa

en wórp der auwe – huurt ens jót - ne inkele pennik i je ne hót.

Het vroaget dobbeej: "Mein lieber Mann, wie fingen Sie denn das nur an,

Dass Sie auf Ihre alten Tage noch betteln gehn in Not und Plage ?"

"Mademsje, dat is jauw jezaat ! Iesj han 't jraad wie duur jemaat,

drum zits iesj vleddig noe dernevve, iesj han tseveul de erme jejevve !"

Munten uit Maastricht

De tweede belangrijke stad in onze omgeving was (is) Maastricht. De Maas is van oudsher een belangrijke levensader tussen bestuurlijke eenheden en

handelscentra. In Heerewaarden stond de Maas in verbinding met de Waal en konden de Maasschippers via Rijn, Vecht of IJssel de Noordzee bereiken. De Aw Brök te Maastricht was tot laat in de 19^e eeuw de enige vaste brug over de rivier tussen het Luikerland en de Noordzee. Daar waar handel gedreven wordt speelt geld een grote rol, zelfs als de ruilhandel tot in het midden van de 20^e eeuw bestaan bleef. Denken wij aan mijnwerkers die steenkool ruilden tegen vlees, boter en eieren. Feitelijk bestaat ruilhandel nog steeds, maar dan in zeer beperkte mate, want banken en winkels werken met thans met de *euro*. Zelfs als het bankbiljet een lage intrinsieke waarde heeft, het getal zegt ons wat wij voor dat bedrag kunnen kopen. In een tijd dat er geen biljetten bestonden, behoorde het muntrecht aan keizer of koning, soms ook aan feodale vorsten of landheren. Iemand die munten sloeg zonder daartoe gerechtigd te zijn, werd als *hagemunter* veroordeeld. De straf was niet mild.

De soeverein ontving voor elke nieuwe munt de zogenaamde *sleischat* en had er dus belang bij dat er munten geslagen werden. Meestal werd in de loop van de tijd het gehalte aan edele metalen (de intrinsieke waarde) iets verminderd terwijl de waarde-aanduiding (de nominale waarde) onveranderd bleef. Naast statussymbool was het muntrecht dus ook een bron van inkomsten.

Maastricht was tot in het begin van de 8^e eeuw de zetel van een bisdom en handhaafde zich als agglomeratie met voor die tijd stedelijk karakter. Muntslag en tolheffing getuigen van een frequent handelsverkeer. Uit de 7^e eeuw zijn hier een dozijn muntmeesters bekend die gouden munten, de zogenaamde *triënten* lieten slaan. Korte tijd later sloegen hun opvolgers de door Karel de Grote ingevoerde *denarius* (*pfennig*) en *solidus* (*schilling*), munten die vele eeuwen lang de basis van ons muntstelsel zouden blijven.

In het midden van de 9^e eeuw wordt Maastricht omschreven als een belangrijke handelsnederzetting waar veel kooplieden

woonden. Tot tegen het einde van de 12^e eeuw bleef de Maas een bekende vaarweg, maar ook de oude heerbanen behielden hun betekenis. Luxe goederen, zoals zijde, ivoor en kruiden, uit het Oosten werden van hieruit naar Frankrijk verscheept. Er was zelfs een omslagplaats voor slaven, die naar het toen Islamitische Spanje vervoerd werden. Vondsten van in Maastricht geslagen munten in Polen, Finland, de Scandinavische- en Baltische- landen bevestigden de centrale functie van Maastricht

Schilden en Clemmers

De eenheid van de koninklijke rijksmunt werd in deze eeuwen doorbroken doordat ook de feodale vorsten het muntrecht gingen uitoefenen. Terwijl het kapittel van Sint Servaas (Duits) in naam van de Duitse koning zilveren *denarii* of *pfennige* bleef slaan, vestigde de prins-bisschop van Luik, in 908, een muntatelier in de Onze-Lieve-Vrouwekerk te Maastricht.

Hij had het recht van muntslag verworven en als beeldenaar op zijn *denarii* prijkte vanaf de 12^e eeuw het borstbeeld van de kerkvorst.

De variatie van het Maastrichtse handelsverkeer werd ook weerspiegeld in de vele muntsoorten die hier in omloop waren. Een boedelbeschrijving uit 1452 maakt dat duidelijk. Naast het eigen geld is er sprake van *Franse schilden*, *Gelderse clemmers* en *Rijnguldens*.

Onder het bewind van Filips II (1527-1598) waren Antwerpen en Maastricht de meest productieve muntplaatsen in de Nederlanden. De enorme groei van de geldomloop, in deze periode, was een gevolg van de opkomst van de wereldhandel in Amsterdam en Antwerpen.

Inflatie kon niet uitblijven, te meer hier veel zilver uit Peru en Mexico geïmporteerd werd.

Pas in de 18^e eeuw kwam er een einde aan de plaatselijke muntslag. De behoefte aan geld werd opgevangen door de twee machten. Enerzijds *patagons* en *dukatons* uit

Spanje, anderzijds *rozenobels* en *gouden ridders* uit Holland.

Lappendeken

Gedurende de hele 18^e eeuw bleven in onze streek oude en versleten munten, van eigen of vreemde bodem, in roulatie. Soms waren er ook recente en gave munten uit aanpalende rijkshoofdsteden. Het moet in die tijd een hele kunst zijn geweest om de relatiewaarde van de verschillende munten onder de knie te krijgen. De vrije inwisselbaarheid leidde in dit gebied, dat veelal als "lappendeken" gekenschetst wordt, tot permanente onrust en manipulaties. Koning Frederik de Grote (1712-1786), soeverein van het grootste gedeelte van het Gelders Overkwartier, liet bijvoorbeeld minderwaardige *Kleefse stuivers* uitgeven, maar bepaalde in 1764, dat alle belastingen in volwaardig Hollands geld voldaan moesten worden.

Toen wij in 1795 door de Fransen bezet werden, betekende dat tevens de aanvaarding van een uniform nationaal muntstelsel en dus een aanzienlijke vereenvoudiging van het betalingsverkeer. Vanaf 1815 zouden wij onder koning Willem I tot het koninkrijk der Nederlanden behoren, maar reeds van 1806 tot 1810 werd er in het koninkrijk Holland een muntstelsel ontwikkeld, met als standpenningen de *zilveren gulden* en het *gouden tientje*. Die munten werden in 1815 door het Verenigd Koninkrijk overgenomen. Daarnaast bleef tot 1825 in onze omgeving, de *Franse frank* een wettig betaalmiddel. Toen wij van 1830 tot 1839 bij het nieuwe koninkrijk België behoorden mocht in Limburg, met uitzondering van de stad Maastricht, met *Belgische franken* betaald worden. Ook *Duitse munten* bleven vrij algemeen gangbaar. De gelijktijdige omloop van binnen- en buitenlandse- munten, waaronder veel minderwaardig geld uit de 18^e eeuw, gaf vaker aanleiding tot speculatie en zwendel. De intrekking en omwisseling van munten van vóór de Franse tijd in de jaren 1842 tot 1849 betekende ook op monetair gebied de aanvang van een nieuwe tijd. Toch

bleek het in het begin van de 20^e eeuw nodig om voor onze provincie de circulatie van *Belgisch- en Duits- nikkelgeld* te verbieden.

Zijn we onderweg in Maastricht, dan is het interessant om ook even het bronzen beeld van Mercurius, het symbool van economische bedrijvigheid, op het Bat te bezoeken.

Mercurius.

Waarden

Een regelmatig terugkerende vraag luidt: Hoeveel is een *gouden tientje* waard? Toen die munten in roulatie waren was de nominale waarde *tien gulden*. Tegenwoordig hebben die munten geen nominale waarde meer en zouden we de munt op de weegschaal kunnen leggen. Begin mei 2003 bedroeg de goudprijs op de wereldmarkt € 9,946 per gram. De intrinsieke waarde van zo'n munt die 6,048 gram weegt is dan € 60,15. Maar naast de nominale waarde en de intrinsieke kennen we ook nog de catalogus- en verzamelaarswaarde. Vooral bij gave munten kunnen die waarden aanzienlijk hoger liggen.

Ripuarisch patrimonium

Onze voorouders waren waarschijnlijk niet rijk maar dat het patrimonium (heemkundig erfgoed) rijk is, zien we aan de nu volgende aforismen die eveneens aan het Lemiesjer- en Dütsj-Lemiesjer dialect ontleend zijn.

Sjpaar óp tsiet, da has'te in der noeët. 't Jeld rejiert de welt en der knuppel de lüj ! Woa jeld is rejiert der duuvel, woa jee jeld is doa is de hel ! Der pastoer deed jing tswei mässe veur ee jeld ! Klop mit jeld, da jeet de deur va zelf óp ! 't Jeld maarcht sjlau ! Has'te jeld, has'te vrung ! 't Jeld is mer drék, me 't is jowwe drék ! Der inge hat der büel en der angere hat 't jeld ! Wen 't öm jeld jeet, huuet de jemuutlichheit óp ! Inge minsj oane jeld, is wie inge woolef oane tseng ! Wens'te jeld has, darfs'te dom zieë ! 't Jeld liet óp jen sjtroas ! Bij dit gezegde denk ik aan de heer Göbbels uit Bocholtz, God hebbe zijn ziel, die ook wel *der tsens* genoemd werd, omdat hij in voorovergebogen houding (geld zoekend ?) over straat liep.

Nu nog even de taalgrens over: In Holland zegt men: Geld alleen maakt niet gelukkig ! – waarna bij ons de parodie ontstond: Jeld alling maacht nit oonjelukkig ! We sluiten deze soms nog steeds **geldende** gedachten af met een anekdote. Toen ik nog in Aken werkte hoorde ik wel eens de uitdrukking: Doaveur hat Bóches jee jeld ! Aanvankelijk dacht ik dat het ironisch bedoeld was of als parodie op mijn woonplaats. Pas veel later kwam ik aan de weet dat hier niet Bocholtz, maar Buchholtz bedoeld wordt. De uitdrukking werd gebezigd door koning Friedrich II, ook Frederik de Grote genoemd, als zijn schatmeester Buchholtz op zwart zaad zat (...)

Aflatenhandel

Volgens de RK Leer verdienen wij tijdelijke straf (vagevuur) of eeuwige straf (hellevuur) als we door fantasie en/of daden gezondigd hebben. Gingen we ter biechtte dan hoorden we eerst de penitentie (opgelegde straf als voldoening voor

bedreven zonden, dan volgde de absolutie (kwijschelding van de zonden). Aflaten helpen (hielpen ?) de boetvaardige gelovige om hem (haar) gedeeltelijke of gehele (volle aflaat) kwijschelding van de tijdelijke straffen te schenken. Een heel bijzondere aflaat was de *Portiuncula*, die oorspronkelijk uitsluitend verleend werd aan gelovigen die op 2 augustus, de inwijdingsdag van de in 1569 boven de kapel van Franciscus van Assisië-kapel gebouwde kerk Madonna degli Angeli, ter biechtte gingen. Dit is hetzelfde kapelletje waarin Franciscus zijn roeping leerde kennen en waar hij op 2 augustus 1216 van Christus persoonlijk de Portiuncula-aflaat ontving.

Door paus Gregorius XV werd de *Portiuncula* uitgebreid voor alle kerken van de orde der Franciscanen. Deze paus is vooral bekend (1622) omdat hij biechtvaders die aan jonge vrouwen precaire en intieme vragen stelde tot levenslange gevangenisstraf op een galeiboot veroordeelde.

Maar wat hebben aflaten met geld te maken ? In de 7^e eeuw kwam onze Kerk op het idee om een *Tabellarisch Biechtboek* te maken, waarin meer dan duizend zonden en de daartoe behorende *satisfactie* (genoegdoening of boete door middel van betaling) vermeld stonden. In de 9^e eeuw werd dit biechtboek afgeschaft omdat zondenvergeving d.m.v. aflatengeld als niet ethisch beschouwd werd. Maar omdat in de Middeleeuwen de behoefte aan geld voor de bouw van reusachtige gotische kerken steeds groter werd, kwam rond de 12^e eeuw het aflatengeld weer in zwang. In 1215 maakte paus Innocentius III er een einde aan, maar in 1466 ontstond er opnieuw een aflatenhandel, nu voor de strijd tegen de islamitische Turken. Paus Leo X gebruikte dat geld niet voor die oorlog, maar voor zijn luxueuze hofhouding en later voor de bouw van de Sint Pieter. In de aflatenhandel ligt de wortel van het protestantisme als protest tegen de Roomse wanorde of zoals Luther het verwoordde: "Sermoen van aflaat en genade !" In 1562, tijdens het derde concilie

van Trente (ook Trient), werd de (geld)aflaat wegens ontstane misbruiken afgeschaft, maar de volle aflaat ter vergeving van alle zonden kunnen de ouderen onder ons zich nog goed herinneren. In 1967 publiceerde paus Paulus VI de *Leer van de aflaten*, waarin de aflaten uitsluitend nog een geestelijke gunst zijn. In de 21^e eeuw is het stil geworden rond de aflaten en praten we met jonge mensen over Portiuncula of over de zgn. Toties-Quoties-aflaat dan schudden ze meewarig hun hoofd. Ter herinnering, over de T.Q.-aflaat werd tussen Roomse geleerden een scherp dispuut gevoerd. In mijn jeugd viel (in Lemiers) de T.Q.-aflaat samen met Karnaval. Wie voor deze volle aflaat in aanmerking wilde komen, moest eerst biechten, dan ter communie gaan, om vervolgens de kerk herhaaldelijk in en uit te gaan. Bij ieder bezoek aan de kerk moest zes keer het "Onze Vader", zes keer het "Wees Gegroet" en zes keer "Gloria Patri" gebeden worden. Omdat veel gelovigen gelijktijdig met deze aflaat bezig waren, was het hinderlijke geluid van piepende deurscharnieren niet van de lucht. Dat geluid werd onderbroken door vallende munten in de metalen offerblokken. Toen (nog) wilde iedereen in de hemel komen, - en een groot aantal volle aflaten werd als entreekaartje beschouwd.

Absolutie kopen

Om dit te kunnen begrijpen herinneren we aan een herderlijk schrijven, waarin de Kerk haar onderdanen op straffe van doodzonde verbood om tijdens Quadragesima de (doorgaans) echtelijke plicht te consumeren (...). Voor alle duidelijkheid, Quadragesima was de naam voor de 40 daagse vastentijd tussen Aswoensdag en Paaszaterdag die ouderen onder ons nog beleefd hebben. Mijn vader werd door de pastoor gedispenseerd omdat hij zware lichamelijke arbeid moest verrichten. Als tegenprestatie mocht hij tijdens de vastentijd niet roken. Ik kan me nog vaag herinneren dat zijn humeur er in de vastentijd niet op vooruit ging. Onze grootouders hebben ook nog de

Quadragesima van 8 november tot 24 december (Kerstavond) meegemaakt. Dit is de reden dat ook nu nog tijdens deze periodes, in de kerk, het paars als liturgische kleur gebruikt wordt. Nu terug naar de *penning*, een Karolingische munt. Voor jonggehuwden, waarschijnlijk ook voor doorgewinterden, was het een zeer zware opgave veertig dagen en nachten *drüch tse sjlieefe*. (hetgeen in die tijd trouwens ook verboden was). Maar de Kerk had een oplossing bij de hand: Iemand die te biechte ging en zijn misdadaad van harte berouwde mocht met 16 *penning* de doodzonde afkopen... Een duur avontuur (avonduur !) als we bedenken dat er twee mensen nodig zijn om te zondigen... en dus (2 x 16) *penning aan zilveren munten* betaald moesten worden.. In het noorden van Italië hadden slimme biechtvaders er nog iets op gevonden. Door het *Tiendrecht* te handhaven i.c. "te betalen" konden arme (maar knappe !) vrouwen absolutie en penitentie afkopen. Voor alle duidelijkheid: Na tien maal quadragesimale onkuisheid, moest één keer de sponde met de biechtvader gedeeld worden. Dit ameröltje is te singulier om het te kunnen verzinnen.

De tiende penning

Wilde de Kerk grote kerken bouwen, dan moest er veel geld in het laatje komen. Het *Tiendrecht* is van kerkelijke oorsprong, teruggaand op de *tienden* die de Israëlieten van vee, vruchten en gewassen moesten afdragen. De wereldlijke- en kerkelijke macht, in casu de landeigenaar, hield zich het recht voor, om tien percent te vorderen van de opbrengst van de "hufters", de boeren die op een gehuft of hof woonden.

De *Tiend* is een belasting die reeds door Karel de Grote dwingend voorgeschreven werd. Het was in oorsprong een billijke belasting niet alleen bedoeld in het algemeen belang maar ook om de parochies een economische basis te geven in hun bestaan. Iedere parochiaan zonder uitzondering was *tiendplichtig* en de *tiendheffing* stond in verhouding tot ieders inkomsten die voornamelijk het resultaat waren van

agrarische werkzaamheden.

De *Grote Tiend* werd geheven op alles wat halm en stengel bezat. De *Kleine Tiend* werd geheven op oliezaden, hooi, vlas, spurrie en jong vee. De *jong-vee-tiend* ook *Krijtende Tiend* genoemd had betrekking op lammeren, kalveren, ganzen, kippen en bijen. De *Novaaal Tiend* werd geheven van de vruchten van nieuw ontgonnen gronden. De opbrengsten van de *Grote Tiend* kreeg de volgende bestemming: eenderde deel was voor het onderhoud van de parochiekerk en de kosten van de eredienst. Eenderde deel was voor de bijstand aan de armen van de parochie een eenderde deel was voor de geestelijke die in de parochie de dienst verzorgde. In sommige parochies kreeg de pastoor de *Portio Congrua*, dat is een behoorlijk deel van het oorspronkelijk voor hem bestemde gedeelte van de *Grote Tiend*, plus de opbrengst van de *Kleine tiend* en bovendien mocht hij de *Novaaal Tiend* heffen.

Elf-en-dertigst

Ook in de Spaanse tijd, denk aan de 80 jarige oorlog, werd onder Filips II (1572-1598) de *tiende* geheven. Over de aard van de *tiende penning* bestaan veel misverstanden. Wat de Spanjaarden, met name Alva (1507-1582), wilden is feitelijk heel modern. Men probeerde de wildgroei aan gemeentelijke-, stedelijke- en plaatselijke belastingen en/of accijnzen te vervangen door één belasting, waardoor het oorlogvoerende Spanje over een gegarandeerde en permanente bron van inkomsten zou beschikken. Bovendien zou het allemaal veel sneller gaan, want de heffing was tot dan heel traag georganiseerd. Eerst was de toestemming van alle Provinciale Statencolleges nodig en vervolgens moesten bijvoorbeeld in Friesland de elf steden en de dertig grietenijen instemmen, die zich op hun beurt, volgens het Nederlands overlegsyndroom dat nog steeds bestaat, tot hun achterban moesten wenden. Dat duurde natuurlijk eindeloos en vandaar de uitdrukking “op z'n elf-en-dertigst”. Alva

zag dat het allemaal veel efficiënter zou kunnen, maar hem is het nooit gelukt. Karel V (1500-1558) haalde geld uit de Nederlanden om zijn oorlogen elders, tegen Duitse- en Franse protestanten, te financieren. Toen Filips II (1527-1598) hem in 1559 opvolgde hielden de Nederlanders de beurs dicht. Spanje moest toen met *patagons* de bij ons aanwezige soldaten betalen. Maar omdat Spanje gelijktijdig een dure oorlog voerde tegen de Turken, kwam de bodem van de *patagonkist* in zicht, waardoor de Nederlandse provincies, met het gewest Holland voorop, zich successievelijk onafhankelijk konden maken.

Vensterbelasting

Waarschijnlijk moesten de Nederlanders in 1572 weer de *tiende* betalen, want in dat jaar trok een Nederlandse missie naar Spanje, om bij de zoon van Karel V, dus bij Filips II (1527-1598), een vurig pleidooi te houden om de *tiende* af te schaffen. Na de Unie van Utrecht in 1579 kwam de Spaanse geldstroom goed op gang, zodat veldheer Parma (1545-1592) de ene stad na de andere kon heroveren. Maastricht, een stad in het zuiden, werd reeds op 20 oktober 1576 op de protestanten heroverd, waardoor de Spaanse landsknechten zich ook bij ons ravitailleerden en aan de *tiende penning* een einde kwam. Spanje zat opnieuw in geldnood en was de *tiende penning* er wel geweest, dan had Spanje over een permanente inkomstenbron kunnen beschikken en zouden de Nederlanden waarschijnlijk niet, of veel later, onafhankelijk zijn geworden. Het land België zou dan niet ontstaan zijn en Nederland zou misschien een republiek zijn. Dat is koffiedik kijken en daar houden we ons niet mee bezig.

De *tiende penning* is een heffing naar draagkracht en berust op het gelijkheidsaxioma dat reeds door de Romeinen geformuleerd werd. Het is daarom niet verwonderlijk dat ook bij het ontstaan van het koninkrijk der Nederlanden

in 1815 de *tiende penning* in zwang was. Daarnaast kenden we in die eeuw ook de van de Franse bezetter overgenomen *Venster- en Deurbelasting*. Immers iemand die veel ramen en deuren had, kon ook iets meer betalen. Ontzettend jammer, dat daarbij de hardstenen kruisvensters, die zo kenmerkend zijn voor de Maaslandse Renaissancestijl, verloren gingen. À propos, ook het boxenstelsel van nu berust op heffing naar draagkracht. Pas in 1909 werd in Nederland het *Tiendrecht* afgeschaft, maar we lezen verder en verbazen ons niet dat er vaker donkere wolken boven onze gemeenschap hingen

Het Tiendrecht bij ons

Het is algemeen bekend dat van de elfde eeuw slechts een zeer klein gedeelte van de *Tienden* aan de plattelandskerken en aan de armen van de parochie ten goede kwamen. Ook in de parochie Simpelveld, waar zich tevens het simultaankerkje van Bocholtz bevond, kwam het vaker tot strubbelingen en rechtszaken. Over de *Tiendrechten* werd vaker ruzie gemaakt. Vermeende rechten, oude rechten, nieuwe rechten enz. enz. konden allemaal dienen voor twisten, ruzies en zelfs rechtszaken. Omdat te voorkomen werden soms vóór de heffing van de *Tienden* afspraken gemaakt tussen de belanghebbenden.

In 1677 trad Maria de Lamargelle, een petekind van Edmund von Bocholtz, landcommandeur van de balie Alden-Biesen, in het huwelijk met Otto Edmund von Rochow. In 1679 werd stamhouder Ferdinand-Edmund von Rochow op kasteel Overhuizen in Bocholtz geboren. Ferdi was aanvankelijk een verstokte vrijgezel, die op 62 jarige leeftijd huwde met de 22 jarige freule Maria-Barbara van Grave-de Bajenrieu, bij wie hij zeven telgen verwekte. Het kan niet anders, of deze adellijke families komen we regelmatig in diverse aktes, waar het om geld gaat, tegen. Meestal gaat het om de *Grote Tienden*, maar zoals uit het onderstaande blijkt probeert de adellijke familie Von Rochow zich meerdere malen te onttrekken, aan de verplichtingen die zij

tegenover de kerk van Simpelveld heeft. De adellijke familie kon het waarschijnlijk niet accepteren dat de moederkerk in Simpelveld stond en de inwoners van Bocholtz de sacramenten (eventueel ook de zondagsplicht ?) in die kerk moesten vervullen. Overhuizen had de beschikking over een eigen slotkapel, daarnaast ondersteunde de familie moreel en financieel een klein kerkje te Bocholtz. Ligt hier de basis voor een eeuwenoude vete tussen de twee kerkdorpen ?

In akte met nummer 3133, lezen wij over een vonnis in 1669 inzake "den heer lantcommandeur van Bocholtz tegen de creditoren van Hans Adam en Hans Gerrit van Hoven raeckende het legat aen d'armen ende falrijck van Bocholtz".

In 1682, Ferdi von Rochow is dan pas drie jaar, lezen we in de akte met nummer 2797 over het proces van de regeerders en de gegoeden van bank-aanleggers tegen de bezitters der grote tienden inzonderheid de landcommandeur van Balie Biesen der Duitse Orde, vrijheer van Bocholtz, betreffende de aanslag van hunne goederen in de belasting.

Tweederde der Grote Tienden

In 1698 is er in akte met nummer 3093 sprake van vrouwe douairiere de Rochow, eigenares van 2/3 der *Grote Tienden*, appellante tegen de gedeputeerden en ingezetenen der bank Simpelveld, betreffende het herbouwen der kerk, het herstellen van het hoofdaltaar enz.

Een jaar later, dus in 1699, is er met akte-nummer 3094 sprake van mandamenten van de aartsdiaken van de Hespengouw betreffende de verplichting der heffers van de grote tienden (in casu de familie von Rochow) om het altaar in de kerk van Simpelveld te vernieuwen, de ornamenten (misgewaden) in goede staat te brengen en een kist of kast voor het bewaren daarvan te laten vervaardigen.

In akte met nummer 3057 (jaren 1702-1705) inzake de gemeente van Simpelveld tegen de baronesse de Rochow als bezitster van Overhuizen en van 2/3 der *Grote*

Tienden, over het niet betalen van *rations fourage* (aandeel hooi en stro als paardenvoer) waardoor de gemeente schade had geleden. In 1704 is met akte-nummer 3058 sprake van schout, burgemeester en ingezetenen der bank Simpelveld suplianten tegen de douairiere (adelijke weduwe) de Rochow en haar zoon betreffende rations die laatstgenoemde schuldig was en niet betaalde en waarvoor de bank geëxecuteerd was.

Akte met nummer 2803 (jaren 1714-1716) inzake Baronesse Douairiere de Rocho (Von Rochow) supliante tegen heer August Ferdinand Withian, pastoor, geïnsinueerde betreffende het aandeel van de pastoor in de tienden en de belasting, die hij daar van betaalde, welke naar het oordeel van de baronesse te laag was, waardoor zij zich als bezitster van 2/3 der *Grote Tienden* benadeeld achtte enz. Het proces werd gevoerd voor het souverain tribunaal van Limburg.

Akte met nummer 3095 (jaren 1714-1716) inzake Eerw. Heer Aug. Ferd. Withjan, pastoor der bank Simpelveld, ook als gevolmachtigde der gemeente suppliant tegen mevrouw en mijnheer de Rochow rescribenten, over het niet voldoen door deze laatsten aan hunne verplichtingen als heffers van 2/3 der *Grote Tienden* doordat zij het altaar in de kerk te Simpelveld niet opbouwden, de ornamenten voor de godsdienst niet leverden enz.

Akte met nummer 3107 uit 1780 van barones douairiere de Rochow geboren van Grave op de kerkrekeningen van Simpelveld uit de jaren 1766-1780, door pastoor Sougnez afgelegd, met notariële akte van insinuatie (gerechtelijke aanzegging) aan schout en schepen.

Tenslotte een akte met nummer 3135 uit 1744: "Akte met de plaats waarop het gasthuis gestaan heeft met een kleine weide in erfpacht wordt gegeven aan Nicl. Scheilen door de gebiedende heer, Rijksgraaf van der Leyen, omdat dit huis geheel vervallen was en er weinig passanten meer waren ook tengevolge van het plakkaat waarbij het

vagebonderen verboden werd. De inkomsten kwamen nu aan de armen der heerlijkheid 1744 november 19, geratificeerd soor de heer 1744 december 18, met opgedrukt (geschonden) zegel van voornoemde graaf van der Leyen

Op korte afstand van Overhuizen (Bocholtz) bevindt zich de *Tiendbaanhof*. Een groot parkeerterrein op de autosnelweg heeft men *Tienbaan* genoemd en zoals we zien daarbij een belangrijke letter vergeten.

Gedwongen bijdrage

De *tiend* en retributie van vroeger staan in geen vergelijk met de directe- en indirecte belastingen van vandaag. Was het vroeger tien percent van het inkomen, nu eist de fiscus *fifty-fifty* (of meer !). De directe belasting wordt betaald door degene die ze feitelijk draagt, b.v. inkomstenbelasting (bijna 28 miljard euro in 2002). Bij de indirecte belasting, zoals de BTW, (meer dan 36 miljard euro in 2002) betaalt de fabrikant of handelaar de belasting wel, maar hij berekent ze uiteindelijk door in de prijs die de koper betalen moet. De fiscus ontving in 2002 zo'n 130 miljard euro aan belastinginkomsten. Het is saai kost in een populaire bijdrage over geld in historisch perspectief, zelfs als de fiscus belooft: "Leuker kunnen we het niet maken, gemakkelijker wel !" (...)

Wanneer werd in onze streek de algemene belastingplicht ingevoerd? Hufters moesten al in de Frankische tijd hun *tiend* afdragen, waarschijnlijk hoefden *köters* (kotbewoners of dagloners) geen belasting te

betalen, want van een kikker kun je geen veren plukken... Een belastingaangifte sturen had geen doel, want de mensen konden noch lezen noch schrijven. Maar om oorlog te voeren was geld, veel geld, nodig. Toen wij tot het wereldrijk van Karel V (1500-1558) behoorden, werd in 1543 het Traktaat van Venlo geratificeerd.

De belastinginkomsten van zijn kroondomeinen bestonden onder meer uit jacht- en visrechten. De köter had er geen boodschap aan, hij scharrelde en stroopte om zijn koters in leven te houden. Op 50 jarige leeftijd ontwierp minister Thorbecke (1798-1872) een ingrijpende grondwetsherziening die in feite de basis is van het huidige belastingstelsel.

Dat hüben und drüben belasting geheven wordt op genotmiddelen verhaalt het volgende gedicht van Hein Janssen (1856-1938), waarmee wij belastingen en accijnzen afsluiten.

't Woare tswei erm Öcher jonge, et piefje
woar hun plezier

Noe kuunte se nit ens mieë pieefe, der
Toebak woar veul tse duur

Och jöngs-je morje is zoondaag, da jeunt
v'r tsezame no Vols

Doa is jo der toebak noch bellich, wenste
'm nit vertsoltst

En wie ze der toebak noe haue, doe koam
ne komiees op e rad

't Woare tswei erm Öcher jonge, die haue
ens toebak jehat

't Woare tswei erm Öcher jonge, die zitse
op Moelenshöh

Der toebak dem pieeft enge angere, me
ruucht 't op de Völzer sjossee.

wordt vervolgd

ACTIVITEITENPROGRAMMA

Van het programma voor het tweede halfjaar is tot dusver alleen bekend dat op dinsdag 12 oktober om 20.00 uur de

Najaars - Algemene ledenvergadering

gehouden wordt. Aansluitend zal er een korte lezing gehouden worden.

Uiteraard ontvangt u tijdig een convocatie voor geplande activiteiten. We hopen u in het septembernummer uitvoeriger te informeren.

JEUGDHERINNERINGEN

door Sjeng Scheepers.

Een terugblik op je kinderjaren is altijd interessant en verrassend. Het is een herontdekking van belevenissen en feiten die je gevormd hebben tot degene die je nu bent. Zonder de pretentie te hebben aan geschiedschrijving te willen doen, geeft het verhaal toch een tijdsbeeld van de veeriger jaren, zoals ik die als kind ervaren heb.

Elke levensloop begint daar waar je wieg heeft gestaan. Voor mij was dat in het hart van Simpelveld: Dorpstraat nr. 12. Hier groeide ik op tussen nog 10 andere broers en zussen en achter de grote groene poort, die in mijn verbeelding bescherming en geborgenheid garandeerde.

Ik was drie toen de oorlog uitbrak. Flarden van herinneringen uit die tijd liggen op de bodem van mijn geheugen en die daar nooit uit zullen verdwijnen. Het angstaanjagend geluid van de sirene in de nacht, de ronkende bommenwerpers, de felle lichtbundels van Duitse zoeklichten, het oorver-dovend gebulder van het afweergeschut op het pleintje voor het slachthuis van Wiel Creusen en vooral de enorme explosies van ingeslagen bommen. Het waren indrukken, die vooral bij mijn ouders vaak paniekreacties veroorzaakten. Zo werden we vaak midden in de nacht uit bed opgepakt, de trappen afgedragen in het donker en op de tast naar buiten gebracht.

Daar moesten we, tegen de huisgevel gedrukt, wachten op een gunstig moment dat we de straat konden over rennen om de schuilkelder van de familie Scheeren in te vluchten. Hier zaten al meerdere gezinnen uit de Dorpstraat en in het zwakke schijnsel van een kaars of zaklantaarn kon je de angst in de ogen van veel vaders en moeders zien. Mijn moeder begon dan altijd de rozenkrans te bidden en iedereen bad mee in de rotsvaste

overtuiging, dat nu alleen nog hulp van boven mogelijk was. En het hielp, want na een tijdje kwam vader melden, dat het weer rustig buiten was en konden we terug naar ons eigen bed.

De markt was ingericht als reparatiewerkplaats van oorlogsmaterieel. Kapotte leger-voertuigen en bergen onderdelen lagen verspreid over het terrein en daar tussen door liepen de Amerikaanse soldaten, blank en zwart, meestal fluitend en altijd vriendelijk. Menig "piece of chocolate" of een reep "chewing-gum" kreeg ik in mijn handen gedrukt of werd vanaf een tank of vrachtwagen naar mij toegegooid.

In de zomer van 1941, dus midden in de bezettingstijd, ging ik voor het eerst naar school en wel de Bewaarschool bij de zusters van het Arme Kindje Jezus in de Kloosterstraat. Het waren enkele lokalen in het klooster, helemaal aan het einde van het gebouw. Er

was een speelplaatsje bij waarin prachtige hoge bomen stonden. In de herfst lag het hier vol met bladeren waar we heerlijk in konden spelen. 's Middags, tenminste als het mooi weer was, werden we door de zusters de straat over gezet naar de speelweide. Hier heb ik mooie herinneringen aan. We deden dan allerlei leuke spelletjes in de kring of met de bal. De tijd vloog om en voor je het wist stond moeder of mijn oudste zus Tiny aan het

Mijn broer Hub en ik op de trappen van het park van het Pater Damiaanklooster. 12 oktober 1941

hek. Stevig aan de hand ging het dan weer snel huiswaarts.

Later volgt mijn lagere schoolperiode. Vers in mijn geheugen ligt daar het grote sierlijke gebouw aan de Irmstraat met links eraan vast het gemeentehuis en rechts de woning van veldwachter Dusch. De grote speelplaats, afgebakend met een muurtje met daarop een ijzeren hekwerk, de wc's, sommigen open, anderen met een groen klapdeurtje en enkelen, meen ik, met een deur die je kon afsluiten. De sleutel moest je aan de meester vragen.

De meesters van de jongensschool roepen bij mij associaties op die erg divers zijn. Laat ik enkele karakteristieken vermelden. Meester Meiers van de eerste klas werd alom gewaardeerd om zijn inzet en vakmanschap. Het leren lezen en schrijven aan grote groepen kinderen jaar in jaar uit oogstte veel bewondering bij de ouders. Ik kreeg meester Meiers overigens pas in het schooljaar '45. Het schooljaar '44 namelijk is door de oorlogsprikelen grotendeels voor onze klas verloren gegaan. Wel kregen wij af en toe les in het catechismuszaaltje.

Meester Dückers van klas 2 staat in mijn gedachten uitsluitend bekend om z'n trefzekerheid, waarmee hij je een borstel naar het hoofd kon gooien. Zeker was dat het geval, wanneer je hem stoorde bij zijn typwerk t.b.v. zijn buitenschoolse bijverdiensten.

In de derde klas kreeg je meester van Wersch. Hij was veelzijdig en had het vermogen te relativeren. De school was in zijn ogen meer dan een leerinstituut alleen. Zo besteedde hij bijvoorbeeld naast het aanleren van de tafeltjes en andere droge leerstof ook regelmatig aandacht aan creatieve vakken zoals gym en zangles.

De liefde voor de natuur heb ik meegekregen van meester Spierts uit de vierde klas. Als imker kon hij fascinerend vertellen over bijen en gaf hij vaak aanschouwelijk onderwijs door veel voorwerpen uit de natuur de klas binnen te halen. Streng was hij zeker ook, maar meer met als doel om respect voor mens en dier bij de jeugd af te dwingen.

Meester Brouwers roept bij mij geen specifieke herinneringen op. Hij gaf les in de vijfde klas.

2 April 1948. De vierde klas van meester Spierts. Op de tweede rij van boven, zesde van links sta ik.

In klas 6 kwam je bij meester Knippenbergh. Meestal charmant en vriendelijk, maar ijdel en soms ook opvliegend van aard. Zo staat mij nog helder voor de geest de momenten waarop hij ons schriftelijk werk gaf. Overtuigd dat wij niet opkeken, liep hij dan langs de ramen. Plotseling zag je hem breed lachend zijn rechterhand door de haren strijkend een wuifbeweging maken naar een (on)bekende dame beneden in de Irmstraat. Als hij merkte, dat we iets gezien hadden, ontstak hij in woede. Zijn ijdelheid was gekrenkt. Degene die het hardst gegrint had ging over de knie en kreeg enkele slagen met de aanwijkstraak of meetlat.

Meester Rameckers was hoofd der school en had de zevende klas. In mijn herinnering was hij een zakelijk ingestelde, no-nonsens leerkracht, die de zware verantwoordelijkheid droeg voor de school in de oorlogsjaren en de periode direct daarna. Hij gaf een dwingend schooladvies aan de ouders inzake het vervolgonderwijs. Inspraak was onmogelijk. Zo belandde weleens een leerling (zoals ik) op de verkeerde school, bijv. een ambachtschool i.p.v. een mulo of hbs.

De plezierigste herinneringen uit mijn schooltijd heb ik natuurlijk aan de vakanties, de woensdagmiddagen, de vrije dagen met bijvoorbeeld kermis of kerkelijke feestdagen, maar vooral ook aan de incidentele vrije dag wegens ziekte van de meester. Bij zo'n gelegenheid verspreidde zich het gerucht 's morgens vroeg al op de speelplaats. Als meester Rameckers in de deuropening verscheen en met opgeheven arm de schoolbel begon te luiden en wij de meester nog altijd niet zagen, wisten wij het zeker. Snel gingen we mooi in de rij staan. Zo stonden we een hele tijd, want eerst gingen alle klassen naar binnen. We hoorden de kinderen in de klas al bidden, toen eindelijk meester Rameckers naar buiten kwam en op de trap voor onze rij ging staan. In die doodse stilte op de lege speelplaats keek hij ons streng aan en zei, dat wij, wegens ziekte van de meester naar huis mochten, maar dat dit stil gebeuren moest. Als je schreeuwde werd je terug geroepen en mocht je een uurtje in de lege klas gaan zitten. Heel rustig liepen we dan ook de

speelplaats af en pas in de buurt van de kerk, waar hij ons niet meer kon zien, kwamen alle emoties los en hieven we een soort india-nengehuil aan. Zo'n vrije dag was het mooiste wat er bestond.

Ook gingen we vaak onder schooltijd naar de kerk, bijvoorbeeld voor een schoolmis of om te biechten. Bij de biechtstoel van pastoor Gillissen was het dan altijd druk. Alle banken waren bezet. Meestal betekende dat, dat we het hokje in moesten van kapelaan Loo, later kapelaan Rothkrans, of kapelaan Claessens. Dit was een tegenvaller, want bij de pastoor ging alles veel vlugger en hij stelde geen nieuwsgierige vragen. Bovendien kwam je er bij de penitentie genadig vanaf, dit in schrille tegenstelling met wat je bij de kapelaans te wachten stond. Een "tientje" van de rozenkrans bidden als boetedoening voor je "zwaar vergrijp" was standaardmaat. En dan te bedenken, dat je na het biechten naar huis mocht. Terwijl de kinderen die bij pastoor Gillissen gebiecht hadden dus allang thuis waren, zat jij nog in de kerk te bidden.

Als misdienaar bij de zusters mocht ik ook af en toe onder schooltijd weg. Dat was het geval, wanneer er in het klooster iets bijzonders te doen was. Samen met o.a. Hub Caubo, Sjr en John Bonten, Emil Bleijlevens, Herman Laumen en ook mijn broer Joost vormden wij het vaste misdienaarsbestand. Via een roulatiesysteem kwam je gemiddeld een keer per maand aan de beurt. Het klonk je als muziek in de oren als de meester 's morgens om half tien tijdens de rekenles dan plotseling zei: "Scheepers en Laumen, jullie kunnen gaan dienen." Heel rustig, om vooral niet te storen, ruimden we het bankje op en bijna sluipend liepen we de klas uit. Als je herrie maakte, had je pech. Een ander nam jouw plaats in.

Naast het feit dat het onder schooltijd was, had het misdienen nog een aanlokkelijke kant: na de mis kreeg je in de Apostelzaal warme chocolademelk met cake. Dat was smullen geblazen!

Na school kwamen we altijd met een groep vriendjes bij elkaar. De verzamelplaats was steeds dezelfde: hoek Dorpstraat –

Pleistraat bij de winkel van de gezusters Hermans. Dit was dé hangplek voor jong en oud in die tijd.

Ons clubje bestond uit: Frits Souren, Zef Didden, Funs ("d'r breur") Janssen en soms zijn broer Jan, Guus Pagen, Jacques (Sjääk) van Boom, Kees Janssen, Jo Bonten, Wiel Zenden, Hub Vermeeren en later ook mijn broer Frans. Meestal ging het dan richting "d'r Schweier". Onderweg beleefden we al de nodige pret. Het voetpad "De Hoge Berg", nu officieel het "Hoogenbergvoetpad" geheten, was hiervoor een unieke lokatie. Dat pad liep vroeger trouwens heel anders. Vanaf de markt eerst steil naar beneden, dan na zo'n 20 meter een scherpe bocht naar links, via een stenen bruggetje (zonder leuning) over de beek, om meteen naar rechts weer bergop te gaan. Na een lichte daling liep het voetpad vervolgens kronkelend door de eigendommen van de Zusters van het Arme Kindje Jezus, tussen hellingbos en het fraai aangelegde park met moestuin.

Op "d'r Schweier" werd indiaantje gespeeld en dat ging er vaak extreem aan toe. Als je bijvoorbeeld als Apachekrijger in handen van de Sioux viel, werd je meteen geboeid naar hun territorium afgevoerd en daar aan een boom vastgebonden. Als je niet bevrijd werd, liep je gevaar vergeten te worden. Op de terugweg naar huis werd je pas gemist. Onder hoongelach werd je alsnog los gemaakt, maar de lol was er voor jou compleet af.

In het voorjaar van 1948 sloten wij een verbond: we rookten de vredespijp met de laatsten der Mohicanen van de Rode Putstam. Het waren de Broeders Budie: Jo, Hub en Charel. Nog een jaar later raakten we bevriend met enkele Indonesische jongens. Ze waren met hun ouders uit Indonesië gevlucht en ondergebracht in het huis van café Houben aan de Irmstraat. Vooral Rudi Meedman en Ronald (de achternaam weet ik niet meer) werden echte vrienden. Deze uitbreiding van onze club was belangrijk, want het vormde een substantiële versterking van onze krijgsmacht. Er dreigde namelijk al een tijdje gevaar van buitenaf. Wilde Huroenen uit het naburige Bocholtz drongen regel-

matig ons territorium binnen. Boven in onze boomhutten gezeten zagen we het gevaar vanaf het "Lankveld" aankomen. Ze slopen onze richting uit en het duurde niet lang of ze stonden aan de voet van de Schweierberg. Met "flietche" en ander verdedigingsmateriaal hielden we ze meestal in bedwang en dropen na enkele pijnlijke voltreffers snel weer af. Maar niet voor lang. Een paar dagen later was er meestal weer een nieuwe confrontatie. Er was dan ook weleens een nederlaag aan onze kant te betreuren. IJlings moesten we dan het veld ruimen en ons in veiligheid brengen. Via een vluchtroute door de Vliexwei en het "Pulströske" kwamen we terecht in "d'r Begiengebusch". Hier waren we veilig. We verzorgden onze opgelopen schade aan kleren en lichaam zo goed mogelijk en liepen daarna bedremmeld naar huis.

De verhouding tussen ons en die van Bocholtz zijn nadien jarenlang slecht gebleven. Het bleef kwakkelen met de vredesgedachte. Regelmatig vonden er incidenten plaats in die andere grensstreek: de Bocholtzerweg. Bij de minste irritatie, van amoreuze of culturele aard, sloeg daar de vlam in de pan. Vooral bij kermissen was het vaak raak.

Gelukkig kwam het allemaal weer goed en werd de strijdbijl voorgoed begraven.

Over het algemeen was Schweier echter een vredige plek om te spelen. Ons speelgebied strekte zich vaak uit tot aan de onbewaakte spoorwegovergang. Rechts liep een voetpad evenwijdig aan het spoor. Dat pad kwam uit bij het huis van Vincken, "d'r Seyes", die in de kerk de orde bewaarde onder het motto "eerbied in Gods huis". In de berm langs het spoor, "d'r Baneberg", speelden we het liefst "treinoverval". Achter een struik verborgen of in een boom verscholen wachtten we op het "Miljoenenlijntje". Als we hem in de verte hoorden naderen, liep de spanning hoog op. In deze "dying seconds" voelde je je hart sneller kloppen. Pas als de trein met daverend geraas voorbij schoot, sprongen wij op en begonnen keihard te schreeuwen en te zwaaien. Dit was onze kick! Het werd echter een teleurstelling als de machinist op de locomotief van afstand de stoomfluit liet gaan. Dit irritante geluid

was immers het bewijs dat hij ons gezien had. De "overval" was mislukt!

Soms dwaalden we nog verder af tot aan het pater Damiaanklooster. Via het park liepen we naar beneden. Langs de vijver en door een opening in de heg kwamen we uit bij het spoorwegviaduct, het Waalbroeker-voetpad en ook weer bij de Eyserbeek, nu dicht bij z'n oorsprong. Behalve allerlei vormen van gespartel in water, dat ik maar onder de noemer "pootje baden" rangschik, vielen hier de bezigheden al in de categorie waaghazerij en roekeloos gedrag: over de betonnen rand van het viaduct klauteren of aan het ijzeren hekwerk in de beek hangen. Hoe hoger hoe meer indruk je maakte op de groep. Puur macho-gedrag dus.

Laat in de middag verlieten wij de beek, de stekelbaarsjes die daar in grote getale zwommen, achterlatend. Hoofdschuddend over zoveel overmoed namen ze weer bezit van het helder kabbelend beekje.

Wij zochten wel vaker het gevaar op. Typerend hiervoor is de anekdote die we de "Wilhelm Tell-stunt" hebben gedoopt. Bij Frits thuis achterom schoten we weleens met de buks op kaarten. We waren toen wel wat ouder, ongeveer 13. Op zekere dag kwamen we op het idee om een lucifersdoosje van iemands hoofd te schieten. Frits was de beste schutter en ik zette dus het doosje hoogkant op mijn hoofd. Op zo'n 3 meter afstand nam hij de buks, mikte langdurig en schoot. Ik hoorde het doffe knalletje en tegelijkertijd voelde ik de inslag en de ruk die het doosje enkele meters achter mij op de grond deed belanden. Wit om de neus en de spanning nog op het gezicht gaven we elkaar lachend de hand en beloofden plechtig dit soort risicovolle geintjes nooit meer uit te halen.

Naast het optrekken met de vaste groep, voetbalde ik veel met andere jongens uit de buurt. Een vaste lokatie hiervoor was de markt. Het was het domein van de straatvoetballers. Hier heerste een duidelijke hiërarchie: de besten waren de aanvoerders en "traden af". Dit aftreden ging als volgt: de aanvoerders stonden op enkele meters afstand van elkaar en kwamen dan, de voeten geheel

vooruit of dwars tegen elkaar zettend, op elkaar toe. Degene die de laatste opening tussen de schoenen kon opvullen, geheel of dwars, was winnaar en mocht als eerste kiezen. Dit was belangrijk, want nu kon je de beste voetballer uit de groep kiezen, weliswaar slechts "the best of the rest". Jassen en truien als doelpalen en dan maar voetballen. Afzwaaiers kwamen wel eens in de beek terecht, maar het leer werd vakkundig opgevis. Zelden ging er een bal verloren. Alleen als de beek hoog stond dreef hij te snel weg en verdween in het zwarte gat van het overdekte gedeelte. Snel renden we dan de markt af, staken de Dorpstraat over en liepen de inrit (de vaart) van slachthuis Creusen in. Daar, achter café Didden kwam de beek weer tevoorschijn en meestal bracht hij de bal weer netjes mee.

Een andere plek om te voetballen was de wei achter de markt, eigendom van familie Kreuels die op de hoek Kloosterstraat-Schiffelderstraat een boerderij had. Die "Kreuelswei" lag lager dan de markt en was vooral na een regenbui erg drassig. Toch voetbalden we daar graag. Je kon er namelijk een lekkere sliding maken zonder je te bezeren. Maar ook hier was de bal weleens weg: of in het erg moerassig gedeelte van de weide of weer in de beek. Een nadeel was verder, dat je 's avonds onder de modder thuis kwam. Een fikse uitbrander van moeder of een van mijn zussen stond me dan te wachten.

Ook op de speelweide achter de school, op de hoek Stationstraat-meester Jongenstraat kon je heerlijk een balletje trappen, vooral direct na school. Hier waren zelfs echte doelpalen als ik me niet vergis. Dit loste veel problemen op, want een goal is pas een goal als de bal tussen de palen en onder de lat belandt. Met een jas als doelpaal is dat moeilijker te beoordelen en leidde dan ook vaak tot heftige discussies.

De schoolwei werd voor veel doeleinden gebruikt. Naast dus voetbalveld en gymplaats van de school, was het ook trainingsveld van verschillende verenigingen, zomaar speelgebied voor kinderen en zelfs is het eens verzamelplek geweest bij een plaag van de coloradokever. Op initiatief van de Boerenbond en

onder regie van meester Spierts struinden toen honderden kinderen de aardappelvelden in en rond Simpelveld af op zoek naar het schadelijk kevertje. Inmaakglazen vol leverden we af op de wei. Dank zij deze milieuvriendelijke bestrijding werd de plaag bedwongen.

Over bestrijding gesproken: de roekenkolonie in "de Bende" zorgde regelmatig voor veel overlast. Deze kraaiachtige vogels met hun schitterende gitzwarte veren hadden hun nesten hoog in de wilgen. Jagers onder leiding van Leike van Wersch klommen de bomen in en met klimijzers aan de schoenen scheen dat een simpele klus. De top van de boom zwiepte echter vervaarlijk, en de roekenouders protesteerden luidruchtig terwijl ze scherpe duikvluchten maakten in de richting van de jagers. De mensen beneden en zeker wij als kinderen vonden dat een adembenemend schouwspel. De nesten werden leeggehaald en onklaar gemaakt. Eventuele jonge "doalkes" werden in de weitas gedaan en weer beneden aangekomen, kon je zo'n vogeltje mee naar huis nemen. "n Doalke" als huisdier werd een ware rage. Ze zeiden, dat je het diertje kon leren praten. Mij is het niet gelukt.

Als lid van Jong Nederland hadden we elke vrijdagavond bijeenkomst in het patronaat. Naast spelletjes - zoals kaarten, sjoelen, dammen enzovoorts - deden we stiltespelen: oefeningen in het ontwikkelen van de zintuigen. Ook kregen we praktische vaardigheden. Zo leerden we seinen met de morsetekens, knopen in touwen leggen, zagen, timmeren en ander geknutsel op amateurniveau. Alles in het kader van de zelfredzaamheid. Het kwam ons van pas als we naar buiten trokken. Meestal ging het dan richting "Klingeberg", een prachtig sereen natuurgebied gelegen tussen de Huls en Bosschenhuizen. Onderweg, buiten de bebouwde kom, in de buurt van het huis van de familie Strijthagen, hieven we een of ander marslied aan. Soms van dubieus gehalte, achteraf bezien althans. Zo luidde bijvoorbeeld de begintekst van zo'n lied:

"De machtigste koning van storm
en van wind
Is de arend geweldig en groot
De vogels die sidderen en vluchten van
angst
Voor de snavel, de klauw en de poot."

En het refrein:

"Ja, we zijn de heersers der aard'
De koningen van de zee."

gevolgd door vier keer trialala en de yell hoi hoi blinkt nou niet bepaald uit in verdraagzaamheid en bescheidenheid.

Maar misschien paste het wel in de tijdgeest, zo vlak na de oorlog. Het herwinnen van eigenwaarde, 'n uiting van vaderlandsliefde of het aankweken van hernieuwd zelfvertrouwen. Het zijn verklaringen die voor de hand liggen, want we zongen het, vol overtuiging, staccato en uit volle borst, de leiders voorop.

Op de Klingeleberg legden we kampvuur aan, poften aardappelen, deden spelletjes zoals vlaggetje veroveren. In tijgersluipgang kropen we voort van struik naar struik richting het vijandelijke doel.

Boven op de berg, bij het eerste bosje gekomen, zag je door het schijnsel van de maan de contouren van de molen van de Vrouwenheide en de bebossing er omheen. In de buurt van Trintelen of Mingersborg begon een hond te blaffen en een uil, schijnbaar opgeschrikt door dit geluid, zocht zijn heil, met trage vleugelslag, iets verderop. Zelfs het grazen van een koe in het weiland ernaast drong tot je door. Al je zintuigen stonden op scherp. De stiltespelen in het patronaat kwamen je hier inderdaad van pas. De rust in dit idyllisch stukje natuurgebied werd tenslotte verstoord door een gejuich in de verte. De vlag was veroverd, dit keer niet door inspanningen van mij. Na verzameling en telling keerden we in alle stilte terug naar de bewoonde wereld.

In 1950 werd op de Klingeleberg een kapelletje gebouwd op initiatief van kapelaan Rothkrans. In mei van dat jaar werd de veldkapel ingezegend door pastoor Loo van Voerendaal, jarenlang als kapelaan verbonden aan onze parochie.

'sWinters was er ook volop vertier in het dorp. De schaatsliefhebbers hadden twee vijvers ter beschikking: die van de zusters en de vijver van de paters op de Plaar. Mijn sport was het niet zo. Ik had wel een paar van mijn broers afgedankte friese doorlopers, maar die zaten vaker naast mijn schoenen dan eronder. Wel had ik een mooie slee van mijn vader gekregen en dus was ik als het gesneeuwd had bijna altijd te vinden op de (oude) Hulsberg-piste. Hele colonnes trokken naar boven en daar had je wel een kwartier voor nodig. Op de top aangekomen gingen de snelle jongens als eerst. In razende vaart doken ze naar beneden, de bochten scherp nemend en rakelings langs de diepe goten, die langs de weg lagen. De besten kwamen pas stil bij de Witte Bazar, de allerbesten tegen de stoeprand bij Hermans. Maar die hadden dan ook de ijzers onder de slee geprepareerd met een "sjepekschwaats". Als ik mij goed herinner, vielen slee-experts als Hein Merx, Piet Habets, Sjeng Jacobs en enkele jongens van de Huls deze eer ten deel en oogstten daardoor veel bewondering, ook bij de meisjes. Wij op onze gewone sleetjes deden het kalmer aan en waren al blij dat we zonder kleerscheuren beneden kwamen. We haalden net het huis van Hamers.

Een van onze favoriete winterbezigheden was verder glijbanen trekken, wel soms tien meter lang en spiegelglad. Dat gebeurde dan op de markt, maar vooral op de speelplaats van onze school. Voor schoolbegin, tijdens het speelkwartier en na schooltijd haalden wij onze kunstjes uit op de glijbaan. Dat ging dan van gehurkt glijden tot achterstevoren en van op één been glijdend tot springend over een obstakel. Het moge duidelijk zijn, dat dit niet altijd goed afliep.

Als het hard vroom en er lag een dik pak sneeuw, dan kregen we vrij van school: ijsvrij. Dat was ijspret voor twee. We verzamelden ons op de vaste plek en trokken de Hulsberg in. Soms gingen we eerst nog even een stevig robbertje sneeuwballen gooien in de Kreuelswei. Daar lag de sneeuw het

dikst en was ie op zijn mooist, vonden wij.

De hele dag waren we onderweg en tegen vijven kwamen we moe en vooral hongerig thuis.

In betrekkelijke harmonie en zorgeloosheid leefde ik mijn leventje. Onbewust van de inspanningen, die mijn ouders moesten leveren, dag in dag uit.

Mijn vader had een zuivelwinkel in de Dorpstraat. In 1925 echter, bij de grote overstroming, waarbij het water een meter hoog in de huizen stond, gaf hij die zaak op en begon een melkhandel. In de vijftiger jaren nam mijn broer Hein het melkventen over. Naast een baantje bij de toenmalige PTT, ging vader zich toen specialiseren in zijn grote hobby: de ijsfabricage. Onder de slogan: "Schep-ijs, Vers-ijs" zijn wij jarenlang hofleverancier in Simpelveld geweest van vanille- en chocoladeijs, volgens geheim recept gemaakt. En wij moesten mee helpen. Zo stond elke dag ijskloppen op ons programma. Grote stangen ijs, afkomstig van de ijsfabriek in Vaals, moesten dan met een hamer worden stukgeslagen. Die stukjes ijs dienden als koeling bij de bereiding. Het was een karweitje, waar we een hekel aan hadden. Dan liever bij de verkoop. Als 's morgens de twee poorten openzwaaiden en de vlag was opgehangen, mochten we om beurten het ijs verkopen.

Augustus 1940. Een pleziertochtje met de melkkar van vader tijdens zijn dagelijkse melkventroute. De ruiter te paard ben ik. Moeder is nog net zichtbaar achter de schimmel.

Toen we nog te jong waren, deden mijn broers en zussen dat, maar later moesten Joost, Frans en ik vol aan de bak. De prijs van een ijsje was vanaf 5 cent tot een kwartje. Die van een kwartje verkochten we het liefst, want dat bracht meteen veel geld in het laatje. Als er geen klanten waren, kletste ik met mijn vriendjes, die mij meestal gezelschap hielden. Mijn vader vond dat niet goed, want hij dacht, dat dit gedrag de ijskopers zou afschrikken. Daarom zaten we vaak om de hoek op de vensterbank van de familie Wierts. Maar ook daar liet hij natuurlijk af en toe zijn hoofd zien en dan was het uit met de pret. Ik moest terug achter de ijskraam, zoals het hoorde volgens hem.

Zomer 1945. Het hele gezin Johan Scheepers - Anna Boumans. Vader en moeder in het midden en dan van links naar rechts: Wiel, Hub, Bernard, Mien, Hein, Maria, Frans, Gerard, Tiny, Sjeng en Joost.

De Dorpstraat was een echte winkelstraat. Links van ons ijszaakje had je de verf- en behangzaak Wierts, daarnaast slagerij Souren, dan café Didden en op de hoek de dubbele winkel van de familie Hermans-Gerards: links in het portiek de deur naar de levensmiddelen- en snoepafdeling, rechts de toegang tot de manufacturenzaak.

Rechts van ons lag het dameskapsalon Geraets-Vijgen. Daarnaast de rijwielhandel van Janssen, gevolgd door veehandelaar Bleijlevens, kleermaker Knops en op de hoek café Franken.

Aan de overkant van de straat lagen o.a. van links naar rechts schoenmaker Zenden, slagerij Creusen, garagebedrijf Merx, levensmiddelenbedrijf de Gruyter, schoenenzaak Broekmans, café Merx (later Hamers en Hameleers), herenkapper Bogman, electrozaak Bonten, het groente- en fruitwinkeltje van 't "Trüt Müresj" en in de hoek dan nog het timmerbedrijf Muyrers, café Vlieks en speelgoedwinkel Bindels.

Mijn moeder zorgde, naast de opvoeding van ons elven, ook voor het zware huishoudelijk werk. Aanvankelijk alleen, later met hulp van Tiny en van mijn andere twee zussen

Mien en Maria, had mijn moeder een "hell of a job". Ze was diepgelovig en putte daaruit veel kracht. Alles stond in het teken van de kerk en het geloof en elk handelen van haar maar ook van ons, werd daaraan getoetst. Toch was het bij ons altijd gezellig. Zo waren daar bijvoorbeeld de sinterklaasavonden. We werden dan al vroeg naar bed gebracht en zongen het ene sinterklaasliedje na het andere. We konden natuurlijk niet slapen. Stiekem slopen we tegen middernacht met angst in de benen naar beneden en deden heel voorzichtig de deur van de "goede kamer" open. Bij het vage schijnsel van de kolenkachel zagen we dan de gedekte tafel vol met borden, die gevuld waren met snoep en speculaas. In de hoeken zag je cadeautjes staan, alles mooi ingepakt. Met het hoofd vol van die prachtige indrukken gingen we weer terug naar bed. In spanning wachtten we de dag van morgen af.

Ook het kerst- en paasfeest verliepen bij ons steeds zeer sfeervol. Naast een grote kerstkribbe met bergen van rotspapier er omheen, hadden we met Kerstmis ook altijd een mooie kerstboom. Behalve kerstballen en sterretjes hingen er ook lekkere chocolade kransjes aan en echte kaarsjes, met klemmetjes aan de takken vastgemaakt. Aan

brandpreventie deden we ook, want een emmer water stond, verdekt opgesteld, ernaast.

Voorafgaande aan Pasen, de vastentijd, mochten we niet snoepen. Alle lekkernijen bewaarden we in een doos, ieder apart. Op paaszaterdag mocht het weer. Maar eerst moesten de kerkklokken terugkomen uit Rome. Volgens moeder namelijk waren die aan het begin van de vasten vertrokken. Tegen twaalf uur stonden we dan gespannen naar de lucht te kijken. We hielden de galmgaten van de kerktoren nauwlettend in het oog, want de klokken zouden via die openingen naar binnen gaan en weer op hun plaats gaan hangen. Precies om twaalf uur, na een stilte van zes weken, begonnen de klokken feestelijk te luiden. Ze waren terug uit Rome. Wij hadden ze volgens moeder niet zien aankomen, omdat we misschien net de andere kant hadden uitgekeken. We waren echter snel over die teleurstelling heen, want de grote snoepdoos werd tevoorschijn gehaald. Het aan elkaar geplakte goedje, een mix van zuurtjes, caramels, drop, chocola enz., werd lekker opgegeten. Er was voor dagen voorraad.

Na de Pasen was het ook de tijd dat vader een beetje zenuwachtig begon te worden. De "ijstijd" brak

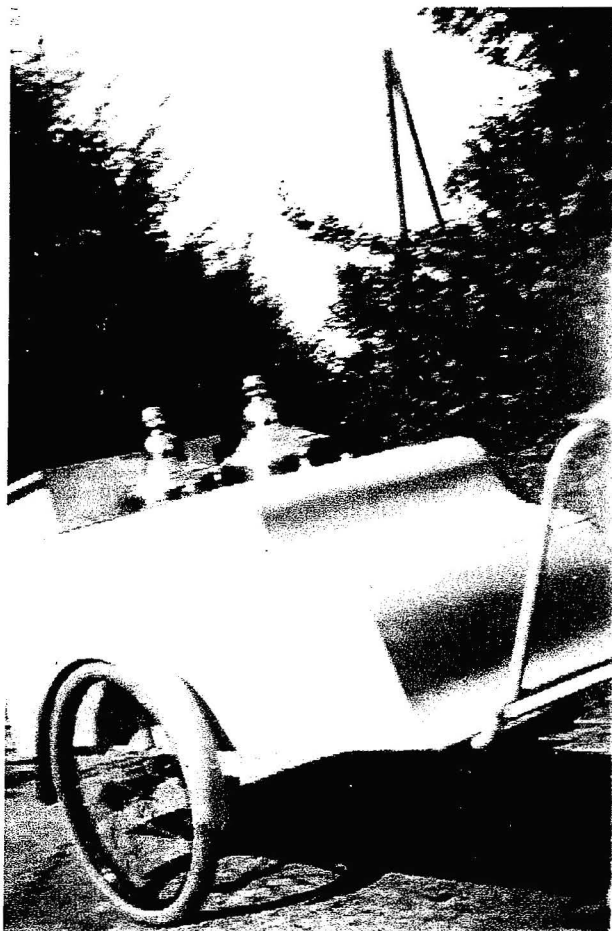
aan. Bij mooi zonnig weer deed hij af en toe al open. Het was een soort proefdraaien voor het grote gebeuren: Pinksteren en dus onze zomerkermis. We hadden dan twee verkooppunten: thuis en op het kermisterrein. Heel vroeg op de eerste pinksterdag werd op de markt het ijshutje opgezet. Het was een prachtig beschilderd houten huisje met een deurtje aan de zijkant. Onder een rode plaat met twee ronde gaten, die afgedekt werden met grote piramidevormige tinnen deksels, stonden de ijsbakken, gekoeld met stukjes ijs. Omdat ijsblokjes smelten, moest er regelmatig nieuw ijs aangevoerd worden. Dat was

Mijn zus Mien in origineel tenue als ijsverkoopster. Rechts van haar sta ik en links Ton Smits, het broertje van de vriendin van Mien.

o.a. mijn taak. Dus eerst ijs kloppen en daarna ijs sjouwen, emmers vol. Gelukkig kon ik door de werkplaats van de garage Merx gaan. Dat was een stuk korter en bovendien hoefde je niet tussen al die mensen door te lopen.

Er was echter nog genoeg tijd voor de kermis. Mijn favoriete attracties waren de "sjütjes", waar je door middel van een plank afgeremd werd als je te hoog ging, het Lunapark met z'n op en neer gaande trappen, z'n lopende band gevolgd door glijbanen, schokkende bruggen en rollende rupsbanden. En natuurlijk zaten we ook vaak in de botsauto's.

Eerst onder begeleiding van een oudere broer of zus, maar later, toen we wat ouder waren, alleen. Ik nam dan wel meestal een vriendje mee. De rit erna nam hij mij mee. Zo had je twee ritten voor de prijs van één en op een hele dag gerekend was het wel tien halen en maar vijf betalen.

's Zomers kon je vaak een van mijn broers ijs zien verkopen in de straten van Simpelveld met dit gestroomlijnd ijskarretje.

Maar of het nu kermis was of niet, naar de kerk moesten we, bijna dagelijks, maar zeker elke zondag. En dan niet alleen naar de mis,

ook het lof om drie uur was vast onderdeel van het zondagse ritueel. Je kon zelfs enigszins van geluk spreken dat je nog kind was. Na het lof was er namelijk "Heilige Familie", de ene week afdeling vrouwen, de zondag erna afdeling mannen. Ik vond dat altijd erg geheimzinnig. Iedereen de kerk uit, behalve de vrouwen! Of behalve de mannen! Wat hadden die daar te bespreken? Welke plannen beraamden ze daar en wat gingen we daar thuis van merken in de opvoeding?

Veel van die rituelen zijn nu ter ziele, maar in mijn jeugd stond de kerk er bol van. Zo waren er bij Allerheiligen en Allerzielen drie missen, thuis moest je drie rozenkransen bidden en verder moest je dagelijks de nodige "aflaten verdienen": zieltjes uit het vagevuur redden door in de kerk zeven onze vaders, zeven weesgegroetjes en zeven keer "eer aan de vader..." enz. te bidden. Vervolgens moest je even de kerk uit. Door weer naar binnen te gaan kon je aan de volgende redding beginnen.

Zo verliepen mijn jeugdijaren. Opgevoed in de discipline van kerk, gezin en school, waarin regels en afspraken aan duidelijkheid niets te wensen over lieten. Zo ook de sancties op overtredingen ervan. Maar toch ook veel ruimte voor persoonlijke vrijheid in spel en ontspanning. In 1951 verliet ik de lagere school. Alles bleef ogenschijnlijk bij het oude. Langzaam maar zeker echter werden de bakens verzet, werd een geestelijk proces in gang gezet en wijzigden zich bepaalde interesses. We zullen het maar puberteit noemen. Eveneens een spannende periode in mijn leven, dat zeker, maar de jeugd definitief voorbij en dus buiten het kader van deze "Jeugdherinneringen".

HISTORISCH VOORBEELD VAN EEN “WURGCONTRACT”

door *André Dumont*.

Bij mijn speurtocht naar de afkomst en de genealogie van de familie Dumont heb ik veel archieven uitgebreid nageplozen. Vaak stuit je daarbij op interessante gegevens in de vorm van oude akten en overeenkomsten. Zo vond ik in het archief van Luik een akte die kan doorgaan als een klassiek voorbeeld van een “wurgcontract” en die ik u daarom niet wil onthouden. De vertaling uit het Frans is van mr. Jan Vreken, jurist en beëdigd vertaler Frans.

PACHTAKTE VAN DE TWEE BAN-MOLENS TE BOLLAND (België)

Gepacht door de molenaar Pierre Du Mont.

Een voorvader van de huidige familie Dumont te Bocholtz

Vandaag, de 25^e van de maand mei van het jaar 1723 verschenen in persoon voor mij koninklijk en publiek notaris, de comparanten de geestelijke (le Cure) **Anthonie de Saremont**, Pastoor te Bolland in persoon de vertegenwoordiger voor zijne excellentie **Monseigneur de Graaf de Lannoy de Clervaux**, Gouverneur, Kapitein-Generaal van de provincie van Namen, Seigneur van Bolland ter ene partij en **Pierre Du Mont**, bijgestaan door **Georis Grand Bois**, inwoner van Bolland en zijn schoonvader, ter andere zijde.

De Cure in deze verschijnend voor zijne excellentie draagt hierbij over aan **Pierre Du Mont** die dat aanvaart voor de tijd van negen jaar, opeenvolgend. Beginnend bij het begin van de maand april en eindigend op de zelfde dag als de negen jaar zijn verstreken, de twee banmolens met hun bijgebouwen en toebehoren die de **Seigneur** heeft in de vrije gronden van Bolland en ook de weilanden rondom de molens die wijlen **Jean Du Mont**, vader van de comparant **Pierre Du Mont**, krachtens de pachtovereenkomst welke deze heeft gehad de dato 10 juli 1710.

Monseigneur de Graaf en ondergetekende **Pierre Du Mont** houden zich beide het voorrecht toe van spijtoptant gedurende een periode van 3 jaar, met het recht tot spijt, met een opzegtermijn van 6 maanden, van te voren aan te geven door de spijtoptant.

Pierre Du Mont, de molenaar, moet leveren

aan het kasteel van de **Monseigneur** te Bolland, elke zaterdag van de week, gedurende deze overeenkomst, 2½ setier tarwe, 4½ setier rogge van goede kwaliteit en zonder fraude.

Ook zal hij aan **Seigneur** jaarlijks betalen een bedrag van 399 florijnen en 6 deniers voor de omliggende landerijen.

Op verlangen van de **heer** is de molenaar verplicht te malen al het graan dat wordt aangedragen door de familie van de **Monseigneur**. Ook het graan voor het brouwen en het mesten van de beesten, zonder er iets van af te nemen of toe te staan af te nemen.

Eveneens zal de molenaar, als de **heer** het wenst, alle broden bakken, zowel donker als wit, die nodig zijn voor het huishouden van het kasteel.

Daarvoor zal hij krijgen toegewezen elk halfjaar een vadem hout, maar niets krijgt hij als hij het brood niet bakt ten genoeg van de **heer**.

Ook zal de molenaar aan de keuken van het kasteel leveren 80 pond goed rundvlees, gefokt in het goede seizoen.

En ook zal hij ieder jaar aan de **monseigneur** de Graaf cadeau doen op de dag van Jezus Christus besnijdenis, 4 dubbele dukaten in contanten.

Idem moet hij leveren elk jaar 400 eieren. Te weten 200 eieren bij de advent en 200 bij de carnaval.

Ook moet hij het gehele jaar de 8 chapoenen (gecastreerde hanen) voeren voor de keuken van het kasteel.

Cierowdhuig 25^e du mois de May an 1723. pardevant
 moy soubzsigne notaire Royal en justice des seignions
 et au lieu soubscrit pardevant moy comparant
 Le R^o s^r Anthoine de Lasmeurt Sieur de Bolland
 partie faisant pour son Ex^{te} Monsieur de Combe
 de Lannoy de certain Gouverneur Capitaine General
 de la Province de Namur. seigneur dudit Bolland
 & d'une part. et Pierre Du Mont assisde
 de Georis Grand Bois manant dudit Bolland son
 beaufrere d'autre. Lesmesmes ledit R^o s^r present
 comparant partie faisant pour ledit Ex^{te}
 a rendre au il rend par cette - fois a l'avis
 local dudit Pierre Du Mont present acceptant
 pour un terme de nuit au consecution. (commence
~~l'acte~~ au mois d'août dernier et a fini a pareille
 date le nuit au recolé et acculé les deux
 montés l'annuel avec leurs appendices et
 appartenances que ledit Excellence a dans son
 livre libre de Bolland et les pieces d'heritage
 qui ont été possedés par feu Jean Du Mont pere
 dudit Pierre comparant en vertu du quel en
 a été le 10 Juin 1710. se referant pour tout
 l'ordonnement Combe et ledit Pierre Du Mont
 hinc inde le benefice des repentage de trois ans
 a autre parmy pardevantment a faire par les
 le repentant son demy au au pardevantment, est au
 moyen que ledit Pierre Du Mont s'oblige
 l'argent au chateau dudit seigneur de Bolland

Ook moet hij aanbrengen en vastmaken, op zijn kosten, op de gevels van de molens, 300 leien afkomstig uit de groeve van het dorp op zijn kosten.

Ook moet hij de gebouwen onderhouden en voorzien van de noodzakelijke leien. Zonder aanspraak te kunnen maken op vermindering van zijn pachtsom.

Hij moet de genoemde molens getrouw gebruiken en laten draaien en alle verplichtingen en mogelijke verplichtingen nakomen opdat de **monseigneur** en de burgers niet te klagen hebben en hij zal zich confirmeren aan de inhoud van het "*du Record du Lieu*" (de plaatselijke gebruiken).

Hij moet de **monseigneur** en de onder de ban vallende burgers van Bolland goed bedienen.

Voor algemeen gebruik moet de molenaar 6 á 7 paarden op zijn kosten houden zonder voorbehoud.

Hij moet op de molens weegschalen en gewichten hebben die goedgekeurd zijn door het gerecht voor het wegen van het graan dat wordt gemalen en het gemalen meel.

Bovendien zal de molenaar op zijn kosten de bijzondere uitgaven doen voor het onderhouden van de romp van de molen, de molen-draai-as, de watersladraderen en in het algemeen al de andere dingen die er bij horen. Maar als het nodig is reparatie in hout uit te voeren dan zal de **heer** het hout leveren maar de molenaar zal het laten bewerken en plaatsen op zijn kosten. Met betrekking tot de benodigde ijzerwerken, die helemaal ten kosten zijn van de molenaar, zonder dat hij hiervoor vermindering van de pachtgelden kan vragen.

Als hij weggaat zal hij weer opleveren de genoemde molens en werken die er bij horen aldus van de zelfde waarde zoals aangetroffen bij zijn binnenkomst. En zal hij moeten laten zien en achterlaten alle gereedschappen die hij heeft aangetroffen bij zijn binnenkomst en die hij later heeft gekregen.

Er wordt echter overeengekomen dat wanneer het nodig is reparaties uit te voeren die verhinderen de molen te laten draaien gedurende 3 achtereenvolgende dagen, dan zal aan de molenaar een redelijke korting worden gegeven

in verhouding met het geen hij moet terug geven per week.

Ook moet de molenaar zeer oplettend zijn en goede zorg dragen voor het harnas van de molen (de romp) zodat er geen schade ontstaat op straffe van aansprakelijk te zijn voor de schade.

Ook is hij verplicht te betalen de afname door slijtage en gebruik van de geplaatste en nog te plaatse molenstenen.

Ook is hij gehouden ten tijde van hoogwater, door het tijdig omhoogtrekken van de schuiven (sluisdeuren) dat er geen schade ontstaat aan de molen, de dijken, vijvers, waterpartijen op straffe van reparatie op zijn kosten.

Ook moet hij de molen voldoende smeren met vet waar het noodzakelijk is. De touwen en de machines en oude zakken goed conserveren en opslaan zodat ze niet door zijn nalatigheid verloren gaan.

Ook is hij verplicht te onderhouden de beek en de bak onder de raderen van de genoemde molens en van tijd tot tijd deze schoon te maken zodat de raderen op lichte wijze draaien door het overstromende water.

Ook is hij verplicht de heggen die de weiden omgrenzen van de omliggende landen te onderhouden, door ze te laten knippen, leiden en oprichten door schrandere en bekwame arbeiders op straffe, dat wanneer de **Seigneur** ze in slechte staat aantreft ze in orde kan laten maken op koste van de molenaar.

Hij moet elk jaar 12 wilgen aan de voet van de heggen planten en de hekwerken op zijn kosten onderhouden.

Ook moet de molenaar de genoemde landerijen bemesten met mest die van de molens afkomstig is.

Ook moet hij bij zijn vertrek alle hooi dat hij heeft, opslaan zonder het naar buiten te voeren.

De molenaar en ook zijn meesterknechts van de molens moeten de eed afleggen in de handen van de gerechtsdienaar van Bolland, dat zij zich getrouw zullen kwijten van hun taak en verplichtingen als molenaar.

Tenslotte is overeengekomen dat als door de fout van de molenaar en/of zijn knechten er, wat God verhoede, brand of verbranding zou ontstaan aan de molens en de bijbehorende

gebouwen dan moet de molenaar de reparaties laten uitvoeren op zijn kosten.

aanvulling in de vrije kantruimte

#En in het geval van onvruchtbaarheid, misoogst, oorlogsschade of door storm schade aan de opbrengst van de landerijen ontstaat, waardoor de molenaar grote schade zou lijden dan krijgt hij een redelijke korting volgens de uitspraak van goede mensen en commissarissen welke de molenaar zal uitnodigen op een geschikte tijd om een uitspraak te doen. #

En als zekerheid voor de goede uitvoering van al zijn lasten, bepalingen en condities die hierboven zijn vermeld hebben genoemde **Pierre Du Mont** en **Georis Grand Bois** allen en ieder verbonden hun goederen en in het bijzonder de molenaar, het deel hem toegevalen uit de erfenis van de veestapel van zijn vader en moeder en ook van zijn schoonvader en schoonmoeder en in het algemeen allen en ieders andere goederen, roerend en onroerend, huidige en toekomstige, allen voor het geheel en genoemde **Georis Grand Bois** heeft in het bijzonder verbonden zijn huisjes en goederen welke hij heeft verkregen tijdens zijn handel

doen in Bolland en elders en in het algemeen allen en ieders roerend en onroerende, huidige en toekomstige bezittingen en dat zowel gezamenlijk als afzonderlijk.

De pastoor belooft namens de **Monseigneur** dat de molenaar op de molens kan blijven .

Als het nodig zou zijn kan een uitgebreidere akte worden opgesteld.

Aldus opgemaakt op bovengenoemde dag, de maand en het jaar te Bolland in het bijzijn van de aanwezige getuigen, **Tassin Delforte** en **Guillaumes Ruete** en allen tekenende voor accoord.

A. Saremont, Pastoor van Bolland,
in naam van weleerwaarde excellentie,
Pierre Du Mont, **Georis Grand Bois**,

† als merkteken van **Tassin Delforte**
getuige, aanwezig en mij bekend,
Guillaume Ruettes

A. Delwaide, Notaris Royal et Publiek.

Naschrift.

Is dit contract de basis van het vertrek naar Nederland?

Omstreeks 1730 - 1733 kom je de eerste gegevens over dopen en wonen in Sibbe (Oud-Valkenburg) tegen. Waarom naar Sibbe? Is er een verband met het in Oud-Valkenburg gevonden familiewapen van George Dumont? Wat er is gebeurd tussen 1710 en 1730 hebben we nog niet kunnen vinden in de archieven.

Was er onenigheid na afloop van het contract in 1732? Was er brand geweest, een aantal misoogsten of oorlogsgeweld? Dat zou duiden op een vlucht naar Nederland.

Misschien is er iemand die nader onderzoek heeft gedaan over het gebied tussen Maastricht, Aken Eupen, Eisden. Vooral over leeftoestand en gevoerde oorlogen tussen 1700 en 1730 zou ik meer willen weten.

Heeft u iets over deze periode, laat het mij weten. Elk detail kan nieuwe gegevens opleveren.

U kunt mij bereiken per e-mail: **andre.dumont@planet.nl**
of schriftelijk op het adres: **Kruisstraat 112, 5341 HG Oss.**